

S ez a leglényegesebb, hiszen ez az élet, e nemzet költőjének, e „nép eszmei megtestesítőjének” élete „nem pusztán az irodalomtörténetre tartozik — írja Fekete Sándor a kötet bevezetőjében —, nem csupán műveltség dolga, mennyire ismerjük üstökösi pályáját. Ez az élet nemzeti történelmünk része, annak egyik legszebb emberrel teljesítménye: a forradalmár küzdelmeinek örök mintája. Tanulni belőle — minden új nemzedék kötelessége.”

Fekete Sándor rövid Petőfi-biográfiája azért sikeres, mert szerencsésen ötvözi a keret adta lehetőségeket saját céljával, s mert mindaz, amit költőnkéről mond, a lehető legnagyobb természetességgel hangzik, s egyszerű, olvasmányos szöveg közvetíti gondolatait. (*Móra*, 1972.)

SZIGETI LAJOS

Döbrentei Kornél: A Skorpió jegyében

Döbrentei Kornélnak megadta a sors a tengert, s már első kötete által különleges helyzetbe kerülhetett, ő az egyetlen magyar költő, aki együtt élt a tengerrel. Akárhány, tengerrel kapcsolatos magyar vers született, a költő mindig a parton állt, esetleg alkalmi hajóutat tett, s bármennyire megérezte a határtalan vizek felemelő nagyságát, roppantó ereje és nyugalma mélységét, nem lényegíthette át egész költészetére meghatározóan. A magyar költő szárazföldi lény, Döbrentei tengeri hajós. Fakadt ez a szerencséje abból, hogy kora ifjúságában matróznak állt, azután meg tengerészti iskolát végzett. Odüsszeusz útját barangolta be.

Egyik újságunk, hirdetővén a kötet megjelenését, úgy fogalmazott, mintha egy tengerész írogatna üres óráiban, mellékesen. Ez a hír az egzotikumra vágyó olvasók csalogatója lehet, de az egzotikusra éheseknek csalogódnuk kell. A versekben a tengerészélet csak alkalom a tenger filozofikus kimondására, a tenger is csak alkalom, hogy a költő kimondattasson. Ezek a kapcsolódások valami olyan újat szülnek, amire a magyar költészetben még nem volt példa. Az élet-halál, a szerelem, a gyerekkor alapihletei úgy komorulnak és derülnek ki, ringnak, föltornyosulnak, harsognak, mormolnak, mint a tenger, amely nemcsak tartalmi, hanem nyelvi, ritmus- és rím-beli meghatározóvá is válik.

Ha a *Távollét* című versét elemezzük, bizonyosságot találunk rá. Olyasáskor gondoljunk mindig a legkézenfekvőbb dolgokra. Hiszen minden versben ott rejtőzködik a serkentő tárgy, emlék, tapasztalat. A távollét — elsősre, távol valakitől, talán a tengeren, aztán távol valakitől holtan, talán a tenger fenekén, végül a két dolog együtt, a távollétben már benne rejlik a halál. „Halálom sétáit megszövöm”. Az egész élet a távollétek láncolata, s így ez a vers önéletrajzi is — egyszerre élete folyamata és a jelen idővé transzponált történetiség. „A lerombolt lovak ünnepélye egykorú velem.” A szerző 1946-ban született, a háború végén, a lerombolt lovak korszakában, ahol „halálom sétáit unatkozom csontigbőjt létezésben”. Az ifjúság: „Arcmon hevül dáliák aranykora. Megnyakalt tinták sodrán hallgatok.” A vers bizonyos pontjain megjelenik a hőhér, a mézáros, Döbrentei költészetének egyik erős motívuma, a gyerekkorban „megfeneklik”, az ifjúságban „földbevértelenedik”, a ma felé tartva újra föléled „hőhérom megszövöm tinták sodrán”. Ez a vers történetisége. Jelen ideje egy tengeren kóválygó csónaké, ritmusa a csónak hánykolódása, billegése. A verssorok is kettétörve, mint a megütköző hullámok; az egész versszerkezet a távolodás és visszajövés hullámmozgása. „Halálom sétáit megszövöm” — később: „halálom sétáit unatkozom” — a végén: „úszom halálom szüntelen sétáit”. Ebbe vegyül, mint egy második hullámdallam a „Megnyakalt tinták sodrán

hallgatok” és a „hóhérom megszövöm tinták sodrán”. A többi rész a völgyek sora, a versvég pedig az elnyugvó tenger képlete, ahol minden darab külön rángatózik, hogy véglegesen megbékéljen. Halálba némulva térnek vissza újra a megismert elemek:

*„kiteljesül, hóhérom, halálom,
szüntelen úszom virágzás
sodrán, hóhérom, hallgatok.”*

A kötet utolsó darabjáról beszéltem először, a jegyeket más verseken is kimutathattam volna, de mégis úgy érzem, itt köthettem a legnagyobb csokrot belőlük. A „Kánon”-ban is a tenger hullámverése, erre a kánoni forma is jó alkalom. A távolodás-visszatérés nemcsak egy versben, hanem a versek sorozatában is tapasztalható, ahogy a Kos szarva közt és az utána következő másodikban a Mesék gyümölcse címűben megismétlődik a „megnyúzott oszlop tartja trónusom”, ahogy a kötet első verseiben ismétlődik az ostya és a kenyér, ahogy az ellentétek, például a felöltözöttség és a meztelenség egyensúlyban vannak: „Barackvirág göncében a vállam” — „Meztelenségem a Tejút magánya”; „Beborítanak virágzások végtelen nászi lepedőkkel” — „hiányom savanyú trikóba öltözik”. A kötet kitűnő szerkesztésére vall, hogy a hullámoknak nagy völgyeket juttat, sokszor egyik versre csak a következő harmadik vagy még későbbi felel, akár az ismerős sort kicsit megváltoztatva is: „Legendásan döglődik pulóverem, akár a hús fényes himnuszai Fölszállnak a legyek mint a könyörgés!” — „Legendásan rohad döglött pulóvered, fölszállnak a legyek, mint a könyörgés!”

Úgy érzem, a versek és a kötet statikájára ezek a legjellemzőbbek, s a versek tartalmára is inkább; állandóbb és nagyobb költői témák, mint a tengeri, kikötői matrözromantika. Döbrentei verseiben a hajósok, „ha bogra csomózzák ujjaik, ordít öklükben a tenger”, s „az árbc hegyében halálfejes tajték a kalózlobogó”.

Az „Emlékmű a parkban” ciklus versei adják az olvasó kezébe a kulcsot a többiekhez. Jobban fölérződik bennük az elsődleges élmény. A címek is erre vallanak: A kommunárdok falánál, Szemetes rigmusa, Angyalföld és Kőbánya között, Fuvaros, A sztambuli cipőfényező, Rakodók, Piac. A leíró versek címei effélék, s láttatják a költő mozgásterét is a pesti külváros és a mediterrán kikötők között. De a versekben a különféle helyi élmények átkopírozódnak egymásra, s ezzel már a költemény föl is emelkedik az egy helyből, fölszáll, madárként köti össze röptével a költő útjainak állomásait. Angyalföld és Kőbánya között „tahitiszájú nők homorú mozdulatában pirosan fújtat az ígéret”. Mikor a sztambuli cipőtisztító ajánlja magát: „Szikrázni fog a te cipőd, uram, akár hat családom gyomrában a vasárnap”, akkor én a magyar metropolis eresze alatti szegénység vasárnapjaira is gondolok. S hol van a Piac, Alexandriában vagy Budapesten? Dózsa-máglya és banán! Lépes-mézpatak! Ezek a versek nem leírók, a tárgyból kisütő gondolat egyetemessé teszi őket. A dokkmunkásokról lehetne írni tematikusan is, de a költő általánosabb tragédiákra veti a szemét, s a rövid műben, mint egy molekulában jelenik meg az egyetemesség:

*Fölmerül hátunk patakozó ragyogásából eltorzult
pofánk, fölúsznak szívünkért a fekeie uszályok
és mi újkori Jónások elnyelve de ígétlenül
támolygunk térdig anyánk tejében, fölakad
horgony ördög-szarvára koravén gazdagságunk.
Iszapba süllyedt rozsdás láncszem a szájunk
mérhetetlen tenyerünkben a kérdőjel: flották
sötét ürébe akadó rakodókampó!*

Az idézet és szinte mindegyik Döbrentei-vers nyelvében annyira fölfokozott, hogy erotikus hatású, tartalmától függetlenül. Magáról az erotikáról ritkán ír, még az

Emlékmű a parkban sem kizárólagosan erről szól, s nem is efféle sorokban találhatunk rá:

*Emelünk combjainkból diadalkapukat
a végzet ellenében, s pozdorjává törnek
a tenger eszeveszett kék buszai!*

A nyelvi zsúfoltság, a szavak és a metaforák ütközése következtében válik ez a költészet erotikussá nap, szárazföld és tenger találkozásában.

Tudja, versteremtő láza rimbaud-i láz, a nagy franciát ezért is emlegeti többször. Döbrentei tengerein is sodródik Rimbaud részeg hajója.

*Mert kit megfürdetett már minden vizeknek bűja,
Nem szállhat révbe többé kalmárhajók után.*

Ez a nagyratörés, ez a magasfeszültség tesz próbára bennünket, olvasóit. Verseivel való küzdelmem közepette ezért bátorkodtam figyelmet keltetni néhány nyitható zár iránt. Költészetünkbe illesztése, a salakok leválasztása a kritikusok dolga inkább. De az biztos, hogy nem egy holt Duna-ágból, nem csónakon evezve kötött ki közénk. (*Kozmosz*, 1972.)

AGH ISTVÁN

Csörsz István: Okos madár

„Az *Okos madár* egyszerű regény; talán csalódást okozok azoknak, akik újabb technikai megoldást vártak tőlem.” A legújabb könyvéről nyilatkozó szerző kijelentése több vonatkozásban is korrekciót kíván. Jó lenne például megkérdezni Csörsz Istvánt arról, hogy vajon mit ért ő „egyszerű regényen”? Pontosabban: mitől egyszerű egy regény? Mert nincsenek benne új „technikai megoldások”? — De hiszen akkor Németh László regényei is „egyszerűek”! (Ez pedig nyilvánvaló abszurdum.) Inkább hagyjuk meg a szerzőt abban a tévhitben, hogy „egyszerű regényt” írt, elvégre nem az elvezetés a fontos, hanem a mű. A mű azonban tényleg csalódást okoz, és nem azért, ami miatt szerzőnk olyannyira aggódott.

Valljuk be őszintén, fiatal prózaíróink nem nagyon kényeztetnek el bennünket. Csörsz esete is bizonyítja, hogy az érdeklődés középpontjába többnyire csak akkor kerülnek, ha műveik témájában rejtőzik valamilyen helyzeti energia. Csörsz első könyve (*Sírig tartsd a pojád*) ezt a helyzeti energiát használta ki, amikor a félig bűnöző, félig hippi alvilágról adott olykor valóban megdöbbentő tudósítást. Az olvasót tehát akkor sem a formabontó, újnak és modernnek vélt írói eszközök vonzották. Zord Khán és társai a háttorzongató érdekesség „örömét” jelentették. Az *Okos madár* hőse már nem ilyen „érdekes”: átlagember, aki csak nemrég lépte át a felnőttkor küszöbét, de a felnőttvilággal máris olyan konfliktusai támadnak, hogy élete gyökeres változásra szorul. A regényindító (azt mondhatnánk: a regény első részét alkotó) jelenetsor — hősünk egy sivár hétköznapijának bemutatása — túlságosan is elérte célját. Olyannyira, hogy a sok sivárság és egyhangúság láttán, illetve olvastán féltve őrzött életkedvünk is odébbáll. Pedig csak ezután következik az igazi unalom. Csörsz ugyanis regényének második részében elképesztően kapkodó asszociációkkal próbálja összeragasztani azokat a cselekménymozaikokat, melyek a főhős életének válságos időszakát lennének hivatva bemutatni. Az összeragasztás azonban nem sikerül, maradnak a mozaikok. Egy blazírt, életunt társaság tagjainak portréit villannak föl, s megjelennek a fiatal prózaíróink műveiben már-már szimbólummá emelt csellengő, helyüket nem találó figurák. A probléma létjogosultságát